

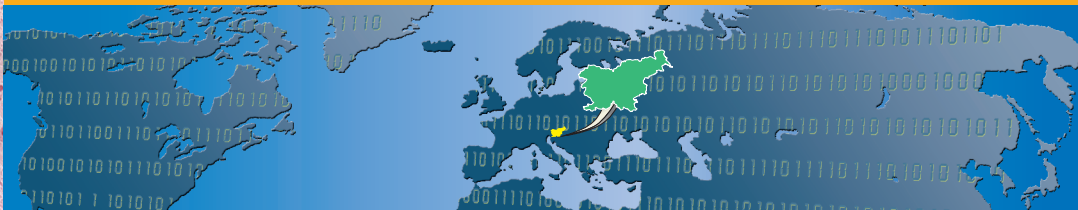
REPUBLIKA SLOVENIJA

STATISTIČNI URAD REPUBLIKE SLOVENIJE

MEDNARODNO
LETO STATISTIKE
SODELJUJOČA ORGANIZACIJA

www.stat.si

Starejši na trgu dela

Ljubljana, september 2013

Starejši na trgu dela

Ljubljana, september 2013

Avtorji Lenart Lah, Irena Svetin in Barica Razpotnik

Publikacija je na voljo na spletnem naslovu www.stat.si/pub.asp

Informacije daje Informacijsko središče:

tel. (01) 241 64 04

elektronska pošta info.stat@gov.si

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

331.5-053.88

LAH, Lenart Milan

Starejši na trgu dela / [avtorji Lenart Lah, Irena Svetin in Barica Razpotnik]. - Ljubljana : Statistični urad Republike Slovenije, 2013. - (Zbirka Brošure / Statistični urad Republike Slovenije)

ISBN 978-961-239-273-4

ISBN 978-961-239-274-1 (pdf)

1. Gl. stv. nasl.

268736000

Izdal, založil in tiskal Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, Litostrojska cesta 54 – © SURS – Uporaba in objava podatkov dovoljeni le z navedbo vira – Tiskano v 320 izvodih - ISBN 978-961-239-273-4

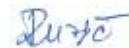
UVODNA BESEDA

Staranje je biološki proces, ki prinaša v življenje posameznika psihološke in socialne spremembe. Za uspešno kljubovanje tem spremembam je pomembna in potrebna trdnost na več področjih.

Staranje prebivalstva je eden največjih družbenih in gospodarskih izzivov Evrope 21. stoletja, saj se število starejših prebivalcev (tj. starih 65 ali več) zaradi daljšanja življenjske dobe vztrajno povečuje. Na spremenjeno demografsko podobo se je treba dobro in pravočasno pripraviti, in sicer v zdravstvu, socialnem varstvu, na trgu dela in pri pokojninskem sistemu. Vso to tematiko obravnavamo v pričujoči brošuri. Skušali smo opisati trenutne demografske razmere; na podlagi projekcij prebivalstva smo predvideli, kaj nas čaka v prihodnosti; pogledali smo, koliko prebivalcev je tudi po petdesetem še aktivnih na trgu dela in kako nam kaže v primerjavi z drugimi državami članicami EU. Kljub nekaterim spremembam v zadnjem času bo pokojninski sistem zelo kmalu postal spet nevzdržen, saj se razmerje med številom delovno aktivnih in številom upokojenih vztrajno slabša. Vedno več starejših pomeni namreč tudi večjo obremenitev za pokojninsko in zdravstveno blagajno.

Naša glavna pozornost pri obravnavi te problematike je usmerjena na starejše delovno sposobne prebivalce na trgu dela in na prehod iz dela v upokojitev. Slovenci smo znani po nizkih stopnjah aktivnosti starejših na trgu dela. Demografske napovedi in trenutna ureditev pokojninskega sistema kličejo po reformah; te bodo usmerjene predvsem v podaljševanje delovne dobe, iskati pa bo treba tudi alternativne rešitve za naraščajoče število upokojencev.

Po tu predstavljenih podatkih in napovedih lahko sklepamo, da bo problem naraščajočega števila starejših za Slovenijo in Evropsko unijo eden ključnih izzivov v naslednjih desetletjih.

Genovefa Ružić
generalna direktorica

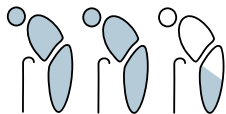
KAZALO

ČEDALJE VEČ STAREJŠIH	7
KOLIKO NAS DELA PO PETDESETEM?	11
PREHOD IZ DELA V UPOKOJITEV	15
ZDRAVSTVENE TEŽAVE STAREJŠIH IN TRG DELA	19
UPOKOJENCI.....	23
TEGOBE STAROSTI	27
SKLEP	31

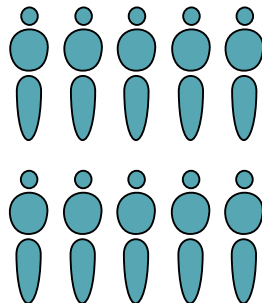
2012

2,1
otroka
(0–14 let)

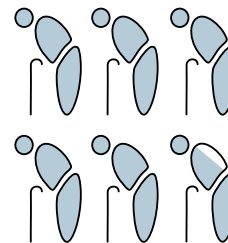
2,4
starejšega
(65 ali več let)

10
delovno sposobnih
15–64 let

2,5
otroka
(0–14 let)

5,8
starejšega
(65 ali več let)

© SURS

ČEDALJE VEČ STAREJŠIH

Prebivalstvo celotne Evropske unije se stara. Manjše število rojstev in daljša življenjska doba ustvarjata čedalje večji delež starejšega prebivalstva. V Sloveniji se je pričakovano trajanje življenja ob rojstvu v zadnjih 50 letih podaljšalo za več kot 10 let. V naslednjih 50 letih se bo podaljšalo še za šest ali sedem let. Prebivalci, ki so danes stari nad 64 let, predstavljajo več kot šestino vsega prebivalstva Slovenije, v prihodnjih petih desetletjih pa se bo ta delež povečal na tretjino.

Prebivalci, stari 50–64 let, predstavljajo več kot petino vseh prebivalcev Slovenije. Gre za del generacije, rojene v povojnem obdobju povečanega števila rojstev. Še nikoli doslej ni bila ta starostna skupina tako pomemben del prebivalstva. V prihodnjih desetletjih se bo delež prebivalcev, starih 50–64 let, zmanjšal; leta 2060 bo znašal manj kot 17 %. Vse generacije, rojene po najštevilnejših, rojenih okrog leta 1950, so (in bodo) namreč številčno šibkejše, zato bodo v prihodnosti tudi pri starosti 50–64 let manj izrazite, kot so zdaj.

Število starejših prebivalcev narašča

Leta 1992 je delež starejših prebivalcev, tj. oseb v starosti 65 ali več let, med prebivalci današnje EU znašal 14,1 %, med prebivalci Slovenije pa 11,1 %. Leta 2012 je delež starejših prebivalcev v celotni EU znašal 17,8 %, v Sloveniji pa 16,8 %. Delež starejših prebivalcev se je od leta 1992 do leta 2012 bolj kot v Sloveniji povečal le še na Malti, v Latviji in v Litvi.

Absolutno povečevanje števila starejših je posledica manjše umrljivosti in s tem daljšanja pričakovanega trajanja življenja. Doseganje visoke starosti je odraz višje kakovosti življenja, v veliki meri zaradi velikega napredka v znanosti in zdravstvu v zadnjem stoletju.

Od leta 1992 se je v Sloveniji pričakovano trajanje življenja ob rojstvu podaljšalo, in sicer za moške za 7,6 leta, za ženske pa za 5,7 leta. Deček, rojen leta 2012 v Sloveniji, lahko pričakuje, da bo dočakal 77,0 leta, deklica, rojena v istem letu v Sloveniji, pa 82,9 leta. Hkrati s pričakovanim

trajanjem življenja ob rojstvu se podaljšuje tudi pričakovano trajanje življenja pri starosti 65 let. Leta 2011 je 65-letni prebivalec EU lahko pričakoval, da bo živel povprečno še 17,8 leta, 65-letna prebivalca EU pa še 21,3 leta; v Sloveniji sta bili vrednosti nekoliko nižji: moški v tej starosti so lahko pričakovali še 16,9, ženske pa 21,1 leta.

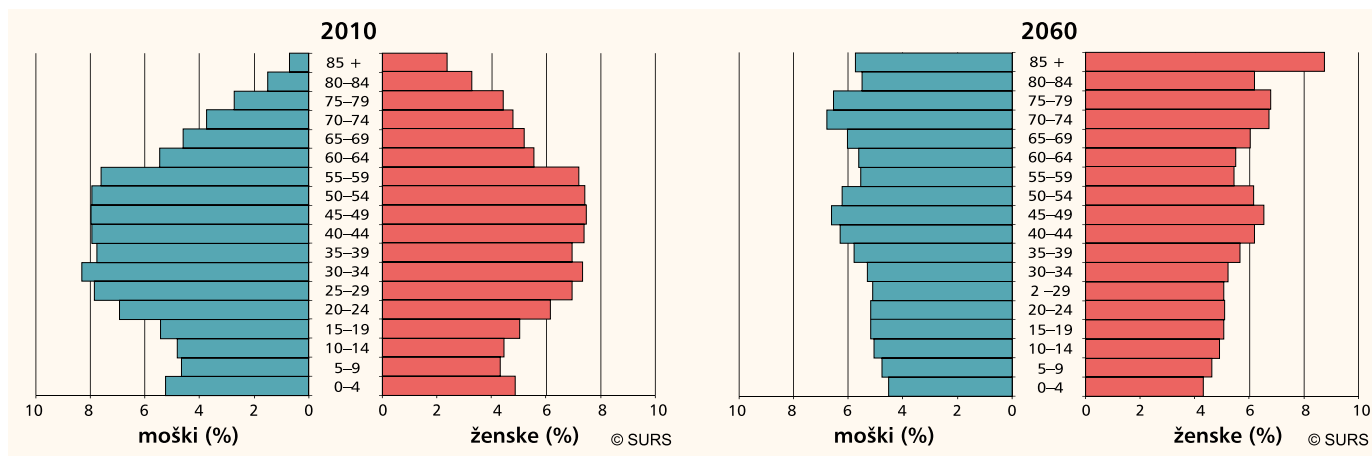
Razmerje med številom starejših in številom otrok v prid starejšim

V skupino starejših, torej starih 65 ali več let, danes že sodijo prebivalci iz številčno zelo močne generacije, rojene po 2. svetovni vojni, t. i. baby boom generacije. V Sloveniji je bilo po 2. svetovni vojni absolutno največ rojstev v obdobju 1949–1953, ko se je letno rodilo približno 34.000 otrok (za primerjavo: leta 2012 se je v Sloveniji rodilo manj kot 22.000 otrok). Že v prihodnjih nekaj letih se bosta torej tako število kot delež starejših prebivalcev močno povečala.

Kljub v zadnjih letih nekoliko povečani rodnosti se bo indeks staranja, tj. razmerje med prebivalci, stari 65 ali več let, in otroki, stari manj kot 15 let, v Sloveniji povečeval. Eurostatove projekcije prebivalstva EUROPOP2010 predvidevajo, da bo v Sloveniji že leta 2035 kar dvakrat toliko starejših kot otrok. Celotna EU naj bi takšno razmerje med starejšimi in otroki dosegla pozneje, in sicer leta 2050.

Še pomembnejše kot številčno razmerje med starejšimi in otroki je številčno razmerje med delovno sposobnimi in vsemi drugimi prebivalci. Koeficient starostne odvisnosti je kazalnik, ki izraža razmerje med starostno odvisnimi (to so otroci do 14. leta in starejši, tj. osebe od 65. leta dalje) in delovno sposobnimi prebivalci (to so prebivalci, stari 15–64 let). Danes je v Sloveniji na vsakih 100 delovno sposobnih prebivalcev 46 otrok in starejših (oz. od 100 delovno sposobnih je odvisnih 46 otrok in starejših). Projekcije EUROPOP2010 predvidevajo, da bo leta 2060 v Sloveniji od 100 delovno sposobnih prebivalcev odvisnih 25 otrok in 58 starejših, skupaj torej 83 prebivalcev.

Grafikon 1: Prebivalstvena piramida, Slovenija, 2010 in 2060

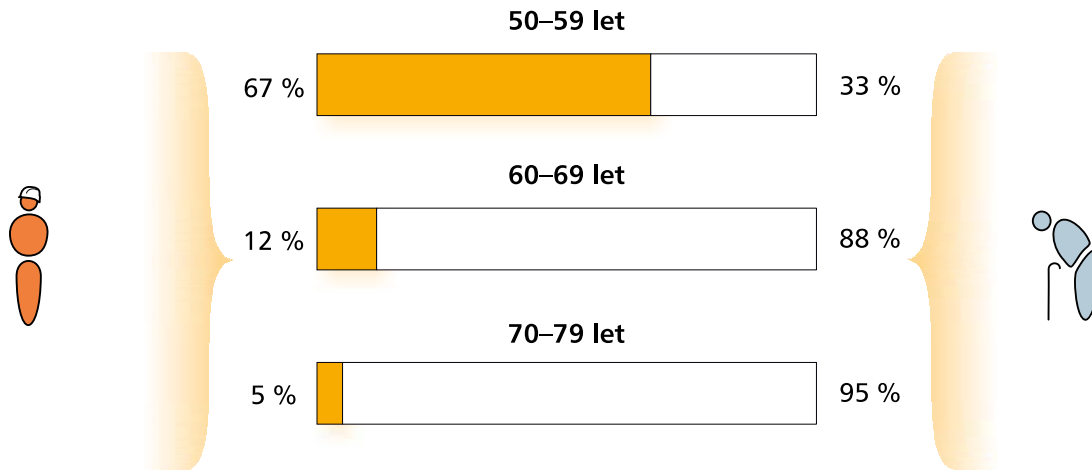
Vir: SURS, Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat>, 15. 7. 2013)

Z daljšanjem življenjske dobe je med starejšimi delovno sposobnimi prebivalci (tj. takimi, ki so stari 50–64 let) tudi čedalje več takih, katerih starši še živijo in so stari 85 ali več let. Kazalnik, ki izraža razmerje med številom najstarejših prebivalcev (85 ali več let) in številom starejših delovno sposobnih prebivalcev (50–64 let), imenujemo koeficient vzdrževanosti staršev. Ta je dober kazalnik obremenjenosti družin s skrbjo za najstarejše. Leta 2012 je koeficient vzdrževanosti staršev v

EU znašal 11,6 (na 100 starejših delovno sposobnih prebivalcev je bila porazdeljena skrb za skoraj 12 najstarejših prebivalcev). V Sloveniji je bila vrednost tega koeficienta 8,3, vendar naj bi se po podatkih iz projekcij EUROPOP2010 do leta 2060 znatno povečala: takrat naj bi bila na 100 starejših delovno sposobnih prebivalcev porazdeljena skrb za skoraj 42 najstarejših prebivalcev; le v petih državah članicah današnje EU naj bi bila vrednost tega kazalnika višja.

Po projekcijah naj bi bilo leta 2035 starejših prebivalcev dvakrat toliko kot otrok.

AKTIVNI NASPROTI NEAKTIVNIM

© SURS

KOLIKO NAS DELA PO PETDESETEM?

Ena glavnih značilnosti Slovenskega trga dela je nizka stopnja aktivnosti med prebivalci v starostni skupini 50–64 let, kar je predvsem posledica zgodnjega upokojevanja. Da je med Slovenci čutili odpor do dela v nekoliko zrelejših letih, smo delno občutili že ob zavrnitvi referendumskega vprašanja o pokojninski reformi leta 2011, ki je med drugim vsebovala tudi dvig pokojninske starosti. Nenaklonjenost delu v poznejšem življenjskem obdobju dodatno potrjujejo rezultati raziskave organizacije Eurofund iz leta 2010, v kateri so zaposlene spraševali, ali menijo, da bodo sposobni opravljati svoje sedanje delo, ko bodo dopolnili 60 let. V Sloveniji naj bi bila ob dopolnjenem 60. letu starosti sposobna opravljati sedanje delo le četrtina zaposlenih; ta podatek nas uvršča na zadnje mesto med državami članicami EU. V vseh 27 državah članicah EU skupaj je ta delež v povprečju znašal skoraj 60 %.

Demografske napovedi ne obetajo svetlejših časov. Prehajanje baby boom generacije med starejše prebivalstvo (65 ali več let) bo namreč pomenilo hitro upadanje števila delovno sposobnih prebivalcev. Številčno razmerje med starejšimi in delovno sposobnimi prebivalci oz. številčno razmerje med delovno aktivnimi prebivalci in upokojenci bo lahko delovalo kot zaviralec gospodarske rasti, saj bo moralo sorazmerno malo delovno aktivnih vzdrževati veliko neaktivnih. Zviševanje stopenj aktivnosti med starejšimi delovno sposobnimi bo tako postalo eden ključnih izzivov na slovenskem trgu dela pri premagovanju tega stanja.

Zdajšnje stanje

Zaposlitvena struktura prebivalstva se začne po dopolnjenem petdesetem letu posamezne generacije prebivalcev močno spreminjati: starejše ko so starostne skupine prebivalcev, manj je med njimi aktivnih in čedalje več neaktivnih.

Pregled po 10-letnih starostnih skupinah razkrije, da je bilo v letu 2012 med prebivalci v starostni skupini 50–59 let 62 % delovno aktivnih, 5 % brezposelnih in 33 % neaktivnih.

V naslednji 10-letni starostni skupini (60–69) je bilo delovno aktivnih le 12 %, neaktivnih je bilo 88 %, brezposelnih pa le peščica.

Zelo redki so tisti, ki delajo (so delovno aktivni) tudi po dopolnjenem 80. letu, še kar nekaj pa je takih, ki so delovno aktivni po dopolnjenem 70. letu. V letu 2012 je bilo med prebivalci v starostni skupini 70–79 let 5 % delovno aktivnih; med temi delovno aktivnimi so prevladovali kmetje (83 %); preostalih 95 % pa je bilo neaktivnih.

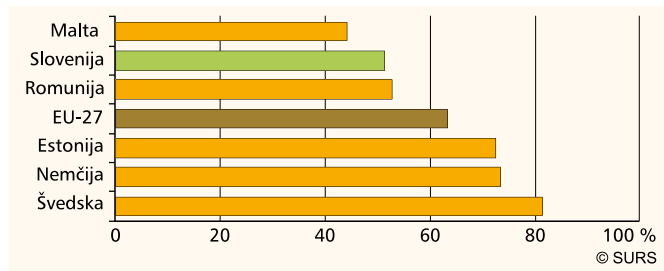
V primerjavi z drugimi državami članicami EU

Podatki kažejo, da je stopnja aktivnosti med prebivalci v starostni skupini 50–64 let v Sloveniji v letu 2012 znašala 51 %; to pomeni, da je bila Slovenija poleg Malte država z najnižjo stopnjo aktivnosti v tej starostni skupini prebivalcev v EU (povprečna vrednost tega kazalnika v EU-27 je znašala malo čez 63 %). Dvig upokojitvene starosti v Sloveniji, ki ga prinaša nova pokojninska reforma, naj bi tako zvišal vrednost tega kazalnika, po katerem se Slovenija znatno razlikuje od povprečja držav članic EU. Glede na napisano pa je morda presenetljivo, da je bila Slovenija v letu 2012 med vsemi državami članicami EU prva po stopnji aktivnosti v starostni skupini 25–49 let.

Poleg stopnje aktivnosti sta pomembna še dva kazalnika, ki v grobem opisujeta stanje na trgu dela: stopnja delovne aktivnosti in stopnja brezposelnosti. Po stopnji delovne aktivnosti med prebivalci v starosti 50–64 let – ta je sicer povezana s stopnjo aktivnosti – se je Slovenija v letu 2012 uvrstila med države članice EU z najnižjimi vrednostmi. Vrednost tega kazalnika je bila namreč v Sloveniji (znašala je 48 %) za več kot 10 odstotnih točk nižja od povprečja držav članic EU. Nižjo stopnjo delovne aktivnosti so imeli le na Malti in v Grčiji. Najvišje vrednosti tega kazalnika je izkazovala Švedska: skoraj 80 %. Tudi stopnja brezposelnosti med prebivalci v omenjeni starostni skupini je bila v letu 2012 v Sloveniji nižja od povprečja v EU, le da nižja vrednost tega kazalnika nakazuje, v nasprotju s stopnjo aktivnosti in delovne

aktivnosti, ugodnejše stanje; v Sloveniji je znašala 6,6 %, v EU pa povprečno 7,4 %.

Grafikon 2: Stopnja aktivnosti med prebivalci v starosti 50–64 let, izbrane države EU-27, 2012

Vir: SURS, Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat>, 15. 7. 2013)

Bolj kmetovalci, manj prodajalci

Večkrat se zdi, da so nekateri poklici nekako bolj namenjeni starejšim, nekateri pa mlajšim osebam. Profesorji na fakultetah so na primer praviloma starejše osebe, ki so z leti izkušeni pridobile ta naziv. Nekatera dela pa so skoraj »rezervirana« za mlajše osebe; opravljanje selitev se na primer mnogokrat povezuje s študentskim delom. Pa ta vtis, da so starejši delovno aktivni v nekaterih poklicnih skupinah in dejavnostih navzoči (zastopani) v večjem obsegu (število, odstotku) kot v povprečju celotna populacija delovno aktivnih, potrjujejo tudi podatki?

Pregled po poklicnih skupinah kaže, da so bili starejši delovno aktivni v letu 2012 zastopani z največjim deležem (tako kot tudi celotna populacija delovno aktivnih Slovenije) v poklicni skupini strokovnjaki (19,6 %). V poklicih za storitve in prodajalce je bil delež starejših delovno

aktivnih (9,1 %) precej nižji od deleža celotne populacije delovno aktivnih (14,3 %). V precej večjem deležu kot celotna populacija delovno aktivnih pa so bili navzoči v poklicnih skupinah kmetovalci, gozdarji in ribiči (9,3 %; celotna populacija 5,4 %) in v poklicni skupini zakonodajalci, visoki uradniki in zakonodajalci (9,9 %; celotna populacija 7,9 %).

Podobno primerjavo lahko izpeljemo tudi po dejavnostih. Ta pokaže, da so bili starejših delovno aktivni prebivalci v letu 2012 navzoči v največjem deležu v predelovalnih dejavnostih (z 20,0 %) – tako kot tudi celotna populacija delovno aktivnih (22,4 %). Razlika med obema deležema je bila največja v dejavnosti kmetijstvo in lov, gozdarstvo in ribištvo (tukaj so bili starejši delovno aktivni zastopani s 13,3 %, celotna populacija delovno aktivnih pa z 8,3 %). Nasprotno je bil delež starejših delovno aktivnih manjši od deleža celotne populacije delovno aktivnih predvsem v dejavnosti trgovina, vzdrževanje in popravila motornih koles (8,5 %; celotna populacija 12,1 %). Zanimivo je tudi, da je bil delež starejših v primerjavi z deležem celotne populacije večji v dejavnostih zdravstvo, izobraževanje in v kulturnih dejavnostih, torej v dejavnostih, ki spadajo v javni sektor.

Iz navedenih podatkov lahko povzamemo, da so starejši delovno aktivni navzoči v manjšem odstotku kot celotna populacija delovno aktivnih predvsem med prodajalci, v večjem odstotku pa med kmetovalci, uradniki in strokovnjaki, v nekoliko večjem odstotku tudi v dejavnostih javnega sektorja.

V pokoj postopoma?

Kdaj posameznik zapusti trg dela, je v glavnem njegova osebna odločitev. Iz navedenih podatkov lahko sklepamo, da se večina Slovencev želi upokojiti čim prej. V Sloveniji podpirajo zgodnje upokojevanje tudi mladi, saj menijo, da se bodo le tako odprle zaposlitvene možnosti tudi zanje. Nekateri države rešujejo ta problem s t.i. postopnim upokojevanjem; to pomeni, da starejši delovno aktivni

delajo postopoma manj ur na teden, preden se dokončno upokojijo. Tako postopno upokojevanje lahko merimo z deležem starejših delovno aktivnih (50–64 let), katerih delovni čas je krajši od polnega. Slovenija se uvršča med države z nizko vrednostjo tega deleža; v letu 2012 je znašal 9,8 %; od povprečnega deleža v EU-27 je bil manjši za več kot 10 odstotnih točk (20,4 %).

Mladi v Sloveniji se zavzemajo za zgodnje upokojevanje starejših tudi zato, ker menijo, da bi se jim tako odprle tudi stabilnejše zaposlitve. Slovenija je namreč znana po tem, da ima med državami članicami EU največji delež zaposlitev za določen čas med mladimi zaposlenimi (15–24 let), in sicer 72 %, in v primerjavi s tem deležem sorazmerno majhen delež zaposlitev za določen čas med starejšimi zaposlenimi (50–64 let), 7 %.

Višje plače starejših in zaposlenih oseb

Splošno sprejeto pravilo je, da se posamezniku plača za njegovo delo z leti dviga. Z leti delovne dobe namreč pridobiva delovne izkušnje, nova znanja, spoštovanje (ugled); vse to mu dviguje ceno na trgu dela.

Podatki za leto 2011 kažejo, da je mesečna bruto plača zaposlenih oseb, starih 50–64 let, znašala 1.774 evrov ali 192 evrov več od povprečne mesečne bruto plače vseh zaposlenih; ta je znašala 1.582 evrov.

STAREJŠI ZAPOSLENI

VSI ZAPOSLENI

© SURS

Pregled po spolu kaže, da je bila plača starejših delovno aktivnih moških (50–64 let) višja od plače starejših delovno aktivnih žensk: povprečna plača teh žensk je dosegala 96,5 % vrednosti povprečne plače teh moških. Če se omejimo samo na plače delovno aktivnih v starostni skupini 55–64 let, pa so bile plače žensk višje od plač moških (povprečna plača žensk v tej starosti je znašala 103,8 % vrednosti povprečne plače moških pri tej starosti).

Višina plače posamezne osebe je zelo odvisna tudi od tega, v kateri dejavnosti je ta oseba zaposlena. Starejši zaposleni so v letu 2011 najboljše zaslužili v finančnih in zavarovalniških dejavnostih ter v oskrbi z električno energijo, plinom in paro; povprečna bruto plača je v teh dejavnostih znašala okoli 2.400 evrov.

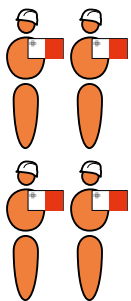
Pogled v prihodnost

Evropske projekcije trga dela predvidevajo, da se bo na trgu dela do leta 2060 zaradi poznejšega upokojevanja zlasti močno povečala participacija prebivalcev, starih 55–64 let. V Sloveniji je bilo v letu 2012 med prebivalci te starosti aktivnih 44 % moških in 27 % žensk, v letu 2060 naj bi bilo aktivnih 62 % oseb te starosti; razlika med spoloma pa naj bi bila minimalna.

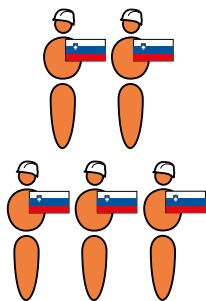
V Sloveniji so zaposlene osebe, stare 55–64 let, predstavljale v letu 2012 desetino vseh zaposlenih med 15. in 64. letom starosti. V prihodnjih desetletjih bo njihov delež vztrajno rasel in leta 2060 naj bi dosegel 17 %. Aktivnost prebivalcev pri nekoliko poznejših letih pa ne pomeni le poznejšega upokojevanja in s tem manjših izdatkov za pokojnine, temveč tudi ohranjanje umske dejavnosti in telesnega zdravja posamezne osebe.

Po doseženem 50. letu starosti posamezne generacije prebivalcev naraste število neaktivnih in upade število aktivnih prebivalcev.

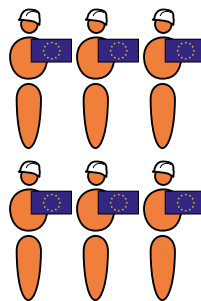
STOPNJA AKTIVNOSTI (50–64 LET)

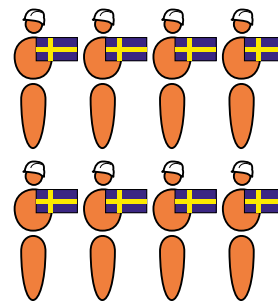
MALTA
44 %

SLOVENIJA
51 %

EU-27
63 %

ŠVEDSKA
81 %

© SURS

PREHOD IZ DELA V UPOKOJITEV

Novi izzivi pri urejanju pokojninskega sistema

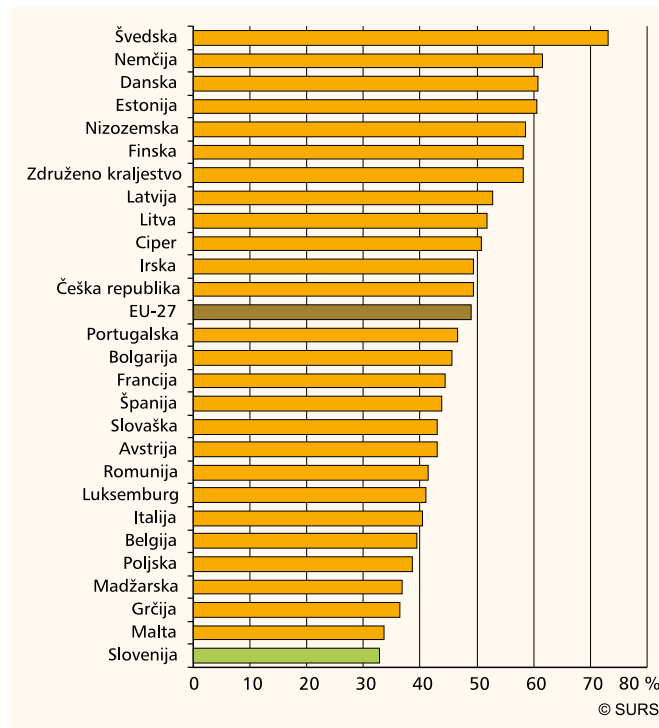
Dosedanja in pričakovana demografska gibanja – upadanje števila rojstev, daljšanje življenjske dobe in posledično staranje prebivalstva ter prehajanje tega v dolgoživo družbo – prinašajo v urejanje pokojninskega in invalidskega zavarovanja in bodo prinašala tudi v prihodnje nove in pomembne izzive ter od tega zahtevajo in bodo zahtevala stalno prilagajanje starajočemu se prebivalstvu. Pri tem sta in bosta pomembni dve nalogi: podaljševanje aktivnega obdobja vsakega posameznika in spodbujanje zaposlovanje mladih. Le tako bo mogoče zagotoviti ustrezno številčno razmerje med aktivnim in upokojenim prebivalstvom.

Stopnja delovne aktivnosti med prebivalci Slovenije v starosti 55–64 let nizka

Starejša delovna sila bi morala biti zaradi izkušenj, ki jih je pridobila v desetletjih službovanja, za delodajalce dragocen vir znanja, toda v Sloveniji je ta potencial slabo izkoriščen. Prav med prebivalstvom, starim od 55 do 64 let, je namreč stopnja delovne aktivnosti najnižja; v letu 2012 je ta znašala nekaj več kot 30 odstotkov. Kot je bilo že povedano, se po vrednosti tega kazalnika uvrščamo med državami članicami EU na zadnje mesto.

Najbolj logičen način za dvig stopnje delovne aktivnosti je podaljšanje zaposlitvene dobe. V zadnjih letih je veliko podjetij končalo v stečajnem postopku, in zaradi takih dogodkov je zaposlitev izgubila pretežno prav starejša generacija zaposlenih. Mnogi izmed teh so se vključili med brezposelne, zato se je starostna sestava brezposelnih močno poslabšala. Mnogi so se v zadnjih letih tudi predčasno upokojili, vendar to ni prava rešitev, saj je treba na trgu dela ustvariti take razmere, da bodo delodajalci pripravljene zaposliti starejšo populacijo in da jo bodo lahko zaposlili na delovnih mestih, kjer bo lahko učinkovita in bo imela možnost prispevati k produktivnosti podjetja.

Grafikon 3: Stopnja delovne aktivnosti med prebivalci v starosti 55–64 let, EU-27, 2012

Vir: SURS, Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat>, 15. 7. 2013)

Odhod s trga dela

Odločitve starejših ljudi o sodelovanju na trgu dela in o njihovem odhodu s tega trga so raznovrstne in zapletene, saj nanje vpliva bistveno več dejavnikov kot pri mlajših ljudeh, ki večinoma šele prihajajo na trg dela. V štiridesetih in petdesetih letih prejšnjega stoletja je bila večina upokojitev neprostovoljnih (ljudje so se upokojevali večinoma zaradi težav z zdravjem, odpuščenja, zakonodaje ipd.). Od takrat se je manevrski prostor posameznika pri odločanju o upokojevanju v večini držav povečeval, čeprav je bila večina upokojitev v šestdesetih in sedemdesetih letih še vedno neprostovoljna. O prostovoljnem upokojevanju, pri čemer je mišljeno predvsem predčasno upokojevanje, lahko govorimo od konca sedemdesetih let prejšnjega stoletja.

Ljudje končujejo poklicne poti v različnih obdobjih, za vsakega posameznika pa je upokojitev lahko zelo stresna, saj se življenje čez noč spremeni. Nekateri, predvsem tisti, ki so za delo manj motivirani, ali tisti, za katere je delo stres, ostanejo doma takoj, ko je mogoče. V drugo skupino sodijo tisti, ki vztrajajo pri delu (v službi) tudi potem, ko dosežejo starostno mejo za upokojitev; tudi ti doživljajo stres, vendar ga jemljejo kot nekaj pozitivnega. Delovne naloge, poslovni stiki in novi izzivi so zanje spodbujajoči. Starejši ljudje, ki so v delovnem okolju opaženi in ocenjeni pozitivno, se redkeje odločajo za zgodnji odhod v pokoj. Nekaj manj kot 40 % delovno aktivnih prebivalcev med tistimi, ki so bili stari od 50 do 69 let in so sicer že prejeli katero izmed vrst pokojnin, je spomladi leta 2012 še vztrajalo pri delu zaradi finančnih razlogov. Upravičeno lahko tudi domnevamo, da ljudje slabo zaupajo pokojninskemu sistemu, saj je le slaba tretjina tistih, ki so povedali, da so še vedno delovno aktivni zaradi finančnih razlogov, pojasnila, da si želijo tako zagotoviti nekoliko višjo pokojnino. Nekoliko več kot 70 % jih je izjavilo, da so še delovno aktivni zaradi preživetja oz. zato, ker dohodki drugače ne bi zadostovali potrebam njihovega gospodinjstva.

Postopno upokojevanje

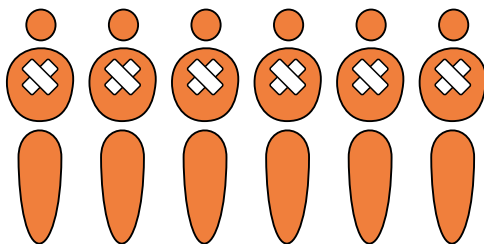
Tegobam, ki jih povzroča prehod iz aktivnega življenja v življenje upokojenca, se je mogoče delno izogniti s postopnim upokojevanjem. To lahko traja nekaj let, lahko pa samo nekaj mesecev. Gre za dogovor med delodajalcem in delojemalcem, da se posamezniku v času pred upokojitvijo postopoma zmanjšuje obseg dela in nalog, da ta svoje delo opravlja v delovnem času, ki je krajši od polnega, da dela od doma in podobno. Na ta način se zmanjša psihično breme osebe, ki se upokojuje, obenem pa se tako njeno znanje in izkušnje počasi prenesejo na druge zaposlene.

Rezultati ankete kažejo, da je bilo spomladi 2012 sorazmerno malo oseb, ki so tudi po začetku prejemanja pokojnine nadaljevale delo, 5 %. Nekoliko večji je bil delež tistih, ki so po začetku prejemanja starostne pokojnine želele nadaljevati delo, 9 %. 7 % oseb pa se je pred upokojitvijo odločilo za možnost, da delajo s krajšim delovnim časom.

Stopnja delovne aktivnosti med prebivalci v starosti 55–64 let je v Sloveniji najnižja med državami članicami EU.

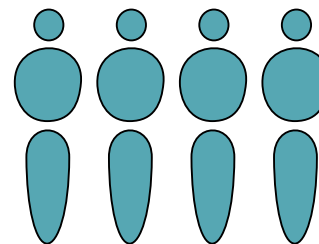
STAREJŠI (50–64 LET)

57 %

VSAJ ENA ZDRAVSTVENA TEŽAVA

43 %

BREZ ZDRAVSTVENIH TEŽAV

© SURS

ZDRAVSTVENE TEŽAVE STAREJŠIH IN TRG DELA

Z višjo starostjo so zdravstvene težave čedalje pogostejše. Te bržkone vplivajo tudi na posameznikovo učinkovitost na trgu dela. Eden izmed kazalnikov vpliva zdravstvenih težav na delo je odsotnost z dela. Vendar podatki iz Ankete o delovni sili kažejo – morda nekoliko presenetljivo –, da pri odsotnosti z dela zaradi zdravstvenih težav ni velikih razlik glede na starost zaposlenih. V letu 2012 je v tednu pred anketiranjem zaradi zdravstvenih težav delalo manj ur ali sploh ni delalo 8 % delovno aktivnih, starih 55–64 let. Za primerjavo: med delovno aktivnimi, starimi 45–54 let, je bilo takih 6 %, med 35–44-letnimi jih je bilo 5 %, med 25–34-letnimi pa 4 %.

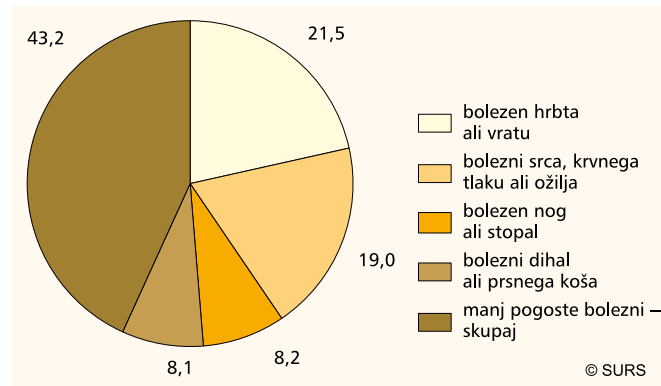
Med zdravstvene težave uvrščamo dolgotrajne bolezni in težave, ki omejujejo opravljanje vsakodnevnih opravil. Spomladi 2011 smo omenjeni Anketi o delovni sili dodali poseben sklop vprašanj, s katerimi smo pridobili nekaj podatkov o položaju oseb z zdravstvenimi težavami na trgu dela.

Več kot polovica jih ima zdravstvene težave

Rezultati raziskave so pričakovano pokazali, da imajo starejše osebe več zdravstvenih težav kot mlajše: med osebami, starimi 15–64 let, ki so imele vsaj eno zdravstveno težavo, jih je bilo malo manj kot 55 % starih 50–64 let. Od vseh 430.000 oseb v tej starostni skupini jih je imelo vsaj eno zdravstveno težavo 247.000 ali 57,3 %. Najpogostejše dolgotrajne bolezni, ki so pestile starejše, so bile bolezni srca, krvnega tlaka in ožilja (zaradi teh je trpela skoraj četrtina vseh oseb, starih 50–64 let); druga najpogostejša zdravstvena težava pa je bila bolezen hrbta ali vratu (20,4 %). Težave, ki omejujejo osebe pri opravljanju vsakodnevnih opravil, se pogosto navezujejo na bolezni, ki sicer mučijo te osebe. Glede na pogostnost bolezni hrbta in vratu tako ni presenetljivo, da je največ vprašanih povedalo, da jim najpogosteje povzročajo težave naslednja opravila: dvigovanje in nošenje (te

težave je omenjalo 23,3 % vseh vprašanih, starih 50–64 let), hoja in vzpenjanje po stopnicah (16,8 %) ter sedenje in stanje (16,7 %).

Grafikon 4: Delež oseb s posamezno dolgotrajno boleznijo, Slovenija, 2. četrtnje 2011

Vir: SURS

Je zdravje vzrok za nizko aktivnost?

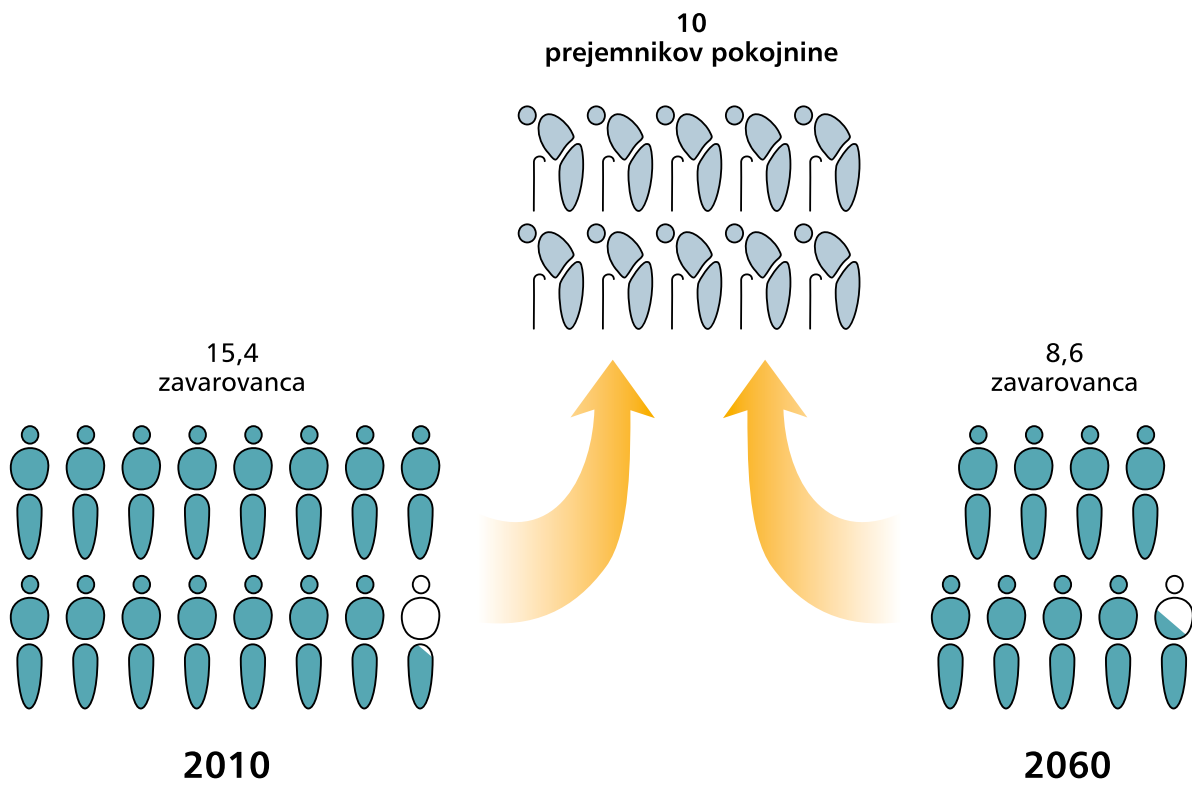
Dejstvo, da je več kot polovica oseb, starih od 50 do 64 let, trpela zaradi kakšne zdravstvene težave, morda pojasnjuje nizke stopnje aktivnosti med to populacijo. Je morda slabo zdravje vzrok za slabšo zastopanost starejših aktivnih na slovenskem trgu dela? Če pregledamo njihove delovne statuse, ugotovimo, da je bilo med osebami z zdravstvenimi težavami 58,9 % neaktivnih in 41,1 % aktivnih. Med aktivnimi je bilo 90,4 % delovno aktivnih in 9,6 % brezposelnih.

Podatki torej nakazujejo, da je v Sloveniji med vsemi starejšimi, starimi 50–64 let, velik delež neaktivnih in hkrati velik delež takih, ki imajo zdravstvene težave. Kljub vsemu pa podatki ne potrjujejo teze, da je slabo zdravje vzrok za majhno število aktivnih med 50–64-letnimi prebivalci Slovenije. V letu 2012 je bilo v tej starostni skupini 72,2 % takih, ki so kot glavni razlog za svojo neaktivnost navedli upokožitev; za 14,5 % je bila glavni razlog za njihovo neaktivnost (da niso iskale dela) nezmožnost za delo (zaradi bolezni ali invalidnosti). V primerjavi z drugimi državami članicami EU je bil ta delež majhen. Na Švedskem je bilo med 50–64-letnimi osebami kar 61,4 % takih, ki niso iskale dela zaradi nezmožnosti za delo, v 27 državah članicah EU pa jih je bilo povprečno 21,1 %.

Precej težav je mogoče rešiti s pomočjo sodelavcev na delovnem mestu

Nekatere zdravstvene težave so take, da posamezniku ne onemogočajo opravljanja dela v celoti, lahko pa mu onemogočajo opravljanje le nekaterih dejavnosti, ki jih sicer opravlja. Včasih se da to odpraviti z uporabo različnih orodij ali s prilagoditvijo delovnega prostora (npr. velike črke na zaslonu, prilagojena stranišče, parkirno mesto za invalide), včasih je potrebna pomoč sodelavcev, včasih pa so za nemoteno delo potrebni posebni delovni pogoji. Približno 20 % oseb med tistimi, ki so bile stare 50–64 let, je imelo oz. bi zaradi zdravstvenih težav potrebovalo bodisi prilagojena orodja ali delovni prostor bodisi pomoč sodelavcev pri delu. Precej večji je bil delež tistih (37,8 %), ki so oz. bi zaradi zdravstvenih težav potrebovali za opravljanje dela posebne delovne pogoje, na primer manj zahtevno delo, gibljiv delovni čas, delo od doma.

Med 50–64-letnimi prebivalci je 57,3 % takih, ki imajo vsaj eno zdravstveno težavo.

© SURS

UPOKOJENCI

V Sloveniji si v zadnjih letih prizadevamo spremeniti pokojninski sistem, saj zdajšnji položaj ni ugoden. Pokojninski sistem ni dovolj prilagojen čedalje manjšemu številu delovno aktivnih prebivalcev, ki ustvarjajo dohodke, čedalje večjemu številu mladih, ki čedalje pozneje aktivno vstopajo na trg dela, in čedalje večjemu številu starejših, ki se še vedno razmeroma zgodaj upokojujejo.

Število prejemnikov pokojnin čedalje večje

V letu 2012 je bilo v Sloveniji 589.562 prejemnikov pokojnin, to je okoli 140.000 več kot pred dvajsetimi leti. Povedano drugače: število prejemnikov pokojnin se je v dvajsetih letih povečalo za skoraj tretjino. V teh dvajsetih letih se je povečalo tudi število zavarovancev, ampak za precej manj, za 91.000 ali le za 12 %. Številčno razmerje med plačniki in prejemniki je čedalje bolj neugodno. Razmerje med številom zavarovancev in številom upokojencev je torej čedalje slabše: v letu 1992 je za pokojnino enega upokojenca delalo 1,7 delovno aktivnega prebivalca, v letu 2002 1,6, v letu 2012 pa le še 1,5.

Tabela 1: Prejemniki pokojnin in zavarovanci, Slovenija

	Prejemniki pokojnin	Zavarovanci
1992	448.828	764.902
2002	509.083	836.544
2012	589.562	855.542

Vir: ZPIZ

Pokojnine se nižajo

Neugodne razmere na trgu dela in precej veliko število prejemnikov pokojnin je privedlo do sorazmernega zmanjšanja višine pokojnin. Višine pokojnin med leti sicer zaradi spremenjene valute, inflacije in drugih dejavnikov niso neposredno primerljive, lahko pa primerjamo razmerja med višino plač in pokojnin. V letu 1992 je povprečna neto pokojnina znašala 71 % povprečne neto plače, v letu 2002 66 %, v letu 2012 je ta delež padel na 57 %.

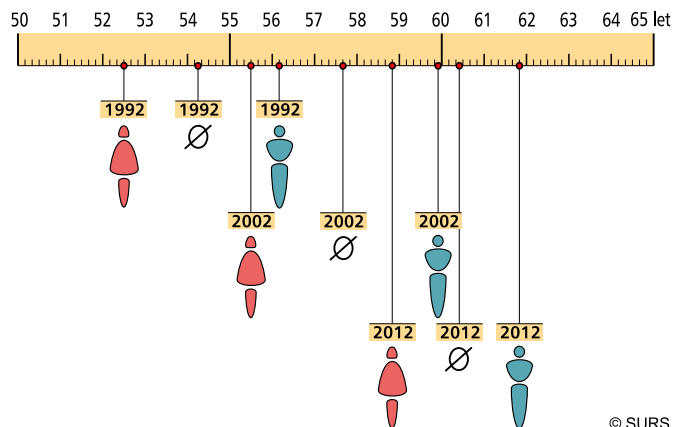
Daljša pokojninska doba, starejši upokojenci, dalj časa trajajoče prejetanje pokojnin

Povprečna pokojninska doba, tj. delovna doba, potrebna za dosego pokojnine, se daljša. V letu 2002 je povprečna doba vključenosti v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje znašala 31 let in 2 meseca, 10 let pozneje pa se je podaljšala na 32 let in 9 mesecev.

Zvišala se je tudi povprečna starost novih prejemnikov starostnih pokojnin: v letu 1992 so bili ti stari povprečno 54 let in 3 mesece, v letu 2002 so prvo pokojnino prejeli povprečno pri 57 letih in 8 mesecih, v letu 2012 pa pri 60 letih in 5 mesecih. Moški so bili ob prejetju prve pokojnine tri ali štiri leta starejši od žensk.

Podaljšuje pa se tudi povprečna doba prejetanja pokojnin. Prejemniki starostnih pokojnin, ki jim je pravica do prejetanja pokojnine z njihovo smrtjo prenehala v letu 2002, so pokojnino prejeli povprečno 14 let in 10 mesecev; tisti, ki so umrli v letu 2012, pa so pokojnino prejeli povprečno 16 let in 1 mesec.

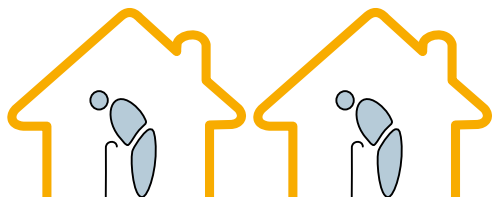
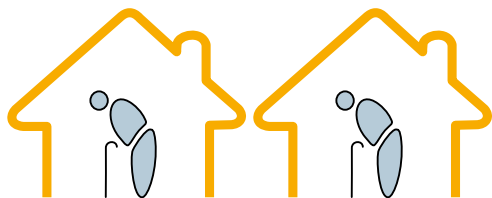
STAROST NOVIH PREJEMNIKOV STAROSTNIH POKOJNIN

Vir: SURS

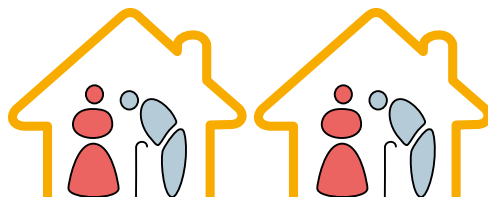
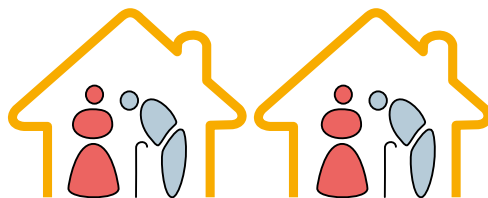
Število prejemnikov pokojnin se je v dvajsetih letih povečalo skoraj za tretjino.

Tip gospodinjstva prebivalcev,
starih 65 ali več let

ENOČLANSKO
GOSPODINJSTVO

35 %

PAR

41 %

VEČGENERACIJSKO
GOSPODINJSTVO

24 %

© SURS

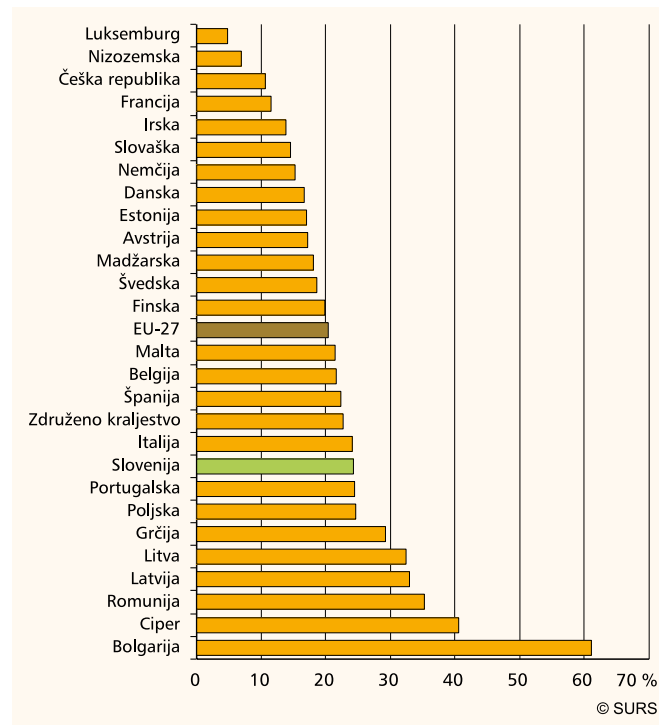
TEGOBE STAROSTI

Pri starejših prebivalcih (osebah, starih 65 ali več let) je tveganje, da jih doleti revščina, največje. V letu 2011 je živel v gospodinjstvu pod pragom tveganja revščine, tj. v gospodinjstvu, katerega razpoložljivi dohodek je bil nižji od zneska, ki že pomeni prag (mejo) tveganja revščine, vsak peti prebivalec Slovenije, star 65 ali več let. Med prebivalci, stari 75 ali več let, jih je v takih gospodinjstvih živel več kot četrtina.

Starejši bolj podvrženi tveganju revščine

Najbolj ogroženi so starejši (stari 65 ali več let) v enočlanskih gospodinjstvih – torej starejši v zasebnih gospodinjstvih, ki živijo sami. V letu 2012 jih je bilo v Sloveniji med vsemi starejšimi v zasebnih gospodinjstvih nekaj čez 35 %; skupaj z zakoncem ali zunajzakonskim partnerjem pa jih je živel 41 %. Med vsemi starejšimi, ki so živeli sami, je bilo 80 % žensk. V celotni EU je skoraj 50 % starejših živel skupaj s partnerjem, med samskimi gospodinjstvi starejših pa je bilo 74 % »ženskih« gospodinjstev.

Grafikon 5: Stopnja tveganja revščine med osebami, stari 65 ali več let, EU-27, 2011

Vir: SURS, Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat>, 15. 7. 2013)

Socialna izključenost

Starost pogosto povezujemo s socialno izključenostjo. Upokojitev pomeni za mnoge prekinitve vsakdanjih stikov z drugimi, življenje v samskih gospodinjstvih in slabše zdravje pa še dodatno osamita starejše; to lahko vodi v duševne težave in depresijo. Po podatkih iz Evropske raziskave o kakovosti življenja se je v letu 2007 skoraj desetina prebivalcev EU, starih 65 ali več let, čutila izključena iz družbe. V Sloveniji je bil delež takih prebivalcev nekoliko nižji.

Ob povečanju deleža prebivalcev, starih 65 ali več let, bo v prihodnosti zelo pomembno tudi povečanje deleža prebivalcev, starih 80 ali več let. Delež teh med celotnim prebivalstvom se bo do leta 2060 močno povečal; v EU bo znašal 12 %, v Sloveniji pa še nekoliko več. Danes je v Sloveniji prebivalcev, starih 80 ali več let, 4,5 %. Gre za podskupino starejših prebivalcev, ki so še veliko bolj odvisni od drugega prebivalstva, saj pogosto potrebujejo pomoč pri vsakodnevnih opravilih in nemalokrat tudi intenzivnejšo zdravstveno oskrbo.

Slabo zdravstveno stanje

V EU je v letu 2011 svoje zdravstveno stanje občutilo kot slabo ali zelo slabo 36 % prebivalcev, starih 85 ali več let. V Sloveniji je svoje zdravje tako ocenilo kar 47 % najstarejših. Težave pri vsakdanjih aktivnostih je tedaj imelo 77 % vseh prebivalcev Slovenije, starih 85 ali več let (v EU je delež enako starih in z enakimi težavami znašal 73 %).

V letu 2009 so vsaj trikrat obiskale splošnega zdravnika ali specialista več kot tri četrtine prebivalcev EU, starih 65 ali več let, najmanj šestkrat pa le nekaj manj kot polovica (v Sloveniji 31 %). Od prebivalcev, starih 18–64 let, jih je bilo v EU najmanj šestkrat pri zdravniku malo manj kot 20 % (v Sloveniji 14 %).

Naraščanje stroškov za zdravstveno oskrbo

Izdatki za zdravstveno oskrbo s starostjo zaradi pogostejše obravnave rastejo. Na 100.000 prebivalcev, starih 65–69 let, je bilo v letu 2010 v Sloveniji zabeleženih nekaj manj kot 24.000 odpustov iz bolnišnic, na 100.000 prebivalcev, starih 85–89 let, pa jih je bilo skoraj 44.000. Moških – teh je sicer bilo med starejšimi prebivalci v starosti 65 ali več let malo manj kot 40 % – je bilo med vsemi odpuščenimi iz bolnišnic 46 %. Največja razlika med spoloma med starejšimi je v starostni skupini 65–74 let; v tej starostni skupini so moški sicer predstavljali 45 % vsega prebivalstva, med bolnišničnimi odpusti pa je znašal njihov delež 54 %. Pri višjih starostih so razlike nekoliko manjše, a še vedno opazne. Močnejšo zastopanost moških med bolnišničnimi pacienti v starosti 65–74 let je mogoče povezati s podatki o povprečni starosti umrlih, saj so bolnišnična zdravljenja najpogostejša prav v zadnjih letih pred smrtjo posameznika. V letu 2010 je bila povprečna starost umrlih moških v Sloveniji 70,7 leta (za ženske 79,3 leta).

Leta 2010 so javni izdatki za zdravstvo v Sloveniji predstavljali 6,1 % BDP. Za prihodnost so pripravljene scenariji v več variantah, ki upoštevajo različne možnosti razvoja; večina pa jih napoveduje, da bo leta 2060 za zdravstvo potrebnih 7 %–8 % BDP.

Stroški tudi za dolgotrajno oskrbo

Z visoko starostjo so izrazito povezani tudi izdatki za dolgotrajno oskrbo. Dolgotrajna oskrba vsebuje tako zdravstvene kot socialne komponente. Veliko najstarejših prebivalcev je odvisnih od formalne (npr. domovi starejših občanov) ali neformalnih oblik oskrbe (npr. otroci, vnuki). Javni izdatki za dolgotrajno oskrbo so sicer nižji kot za zdravstvo, a rastejo, zlasti zaradi hitro rastočega deleža najstarejših prebivalcev, ki so zaradi slabšega zdravstvenega stanja pogosto odvisni od pomoči drugih. Oseb, ki bodo potrebovale formalno dolgotrajno oskrbo, bo v prihodnosti še več; zdaj za najstarejše neformalno

skrbijo najpogosteje njihovi partnerji ali otroci z družino, vendar ti v prihodnje zaradi daljše vključenosti v trg dela in zaradi razdrobljenosti gospodinjstev ne bodo mogli več v tolikšni meri skrbeti zanje.

Tabela 2: Oskrbovanci v domovih za starejše, Slovenija

2007	2008	2009	2010	2011
13.856	15.235	16.192	16.666	17.386

Vir: SURS

Po različnih scenarijih naj bi bilo leta 2060 v Sloveniji odvisnih od dolgotrajne oskrbe okrog 13 % prebivalcev, od tega tretjina od oskrbe v formalni obliki, dve tretjini pa od neformalnih oblik dolgotrajne oskrbe. Izdatki za dolgotrajno oskrbo naj bi predstavljali približno 3 % BDP (v letu 2010 so predstavljali 1,4 %). Stroški dolgotrajne oskrbe se bodo zvišali tudi zaradi večjih potreb po osebju, pomanjkanja tega osebja in posledično višjih sredstev za plače delavcev v tej dejavnosti.

**Vsaka peta oseba,
stara 65 ali več let,
je bila izpostavljena
tveganju revščine.**

SKLEP

Zaradi izrazito izboljšanih higienskih razmer, razvoja zdravstva in na splošno višje kakovosti življenja je danes doseganje visoke starosti nekaj običajnega, družba pa se novim okoliščinam še prilagaja, vendar se jim bo morala čim prej prilagoditi.

Če imamo delo za pomembno vrednoto, če so ob tem ustrezne tudi delovne razmere in če za svoje zdravje skrbimo vse življenje – lahko delamo dlje oz. bi bili lahko delovno aktivni dlje, kot je bila večina doslej. Povečevanja števila starejših nikakor ne bi smeli razumeti kot breme, saj imajo tudi formalno neaktivni starejši prebivalci v družbi, ki bo z nadaljnjim staranjem prebivalstva le še večja, pomembno vlogo. Navsezadnje tudi vsi prihajamo za njimi.

**Doseganje visoke starosti
je tudi posledica napredka
v medicini, zato je tudi
civilizacijski dosežek.**

KRATICE

BDP	Bruto domači proizvod
EU	Evropska unija
EU-27	27 držav članic Evropske unije
Eurostat	Statistični urad Evropske unije
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
ZPIZ	Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje

KAKO DO STATISTIČNIH PODATKOV IN INFORMACIJ?

- **na spletnih straneh Statističnega urada RS**
www.stat.si
- **po pošti, telefonu, telefaksu ali elektronsko**
naslov: Statistični urad Republike Slovenije,
Litostrojska cesta 54, 1000 Ljubljana, Slovenija
telefon: (01) 241 64 04
telefaks: (01) 241 53 44
telefonski odzivnik: (01) 475 65 55
e-naslov: info.stat@gov.si
- **z naročilom statističnih publikacij**
naslov: Statistični urad Republike Slovenije,
Litostrojska cesta 54, 1000 Ljubljana, Slovenija
telefon: (01) 241 52 85
telefaks: (01) 241 53 44
e-naslov: prodaja.surs@gov.si
- **z obiskom v Informacijskem središču**
poslovni čas: od ponedeljka do četrтка od 9.00 do 15.30
petek od 9.00 do 14.30